

De correspondentie over godsdienstige onlusten in Maartensdijk in het najaar van 1836ⁱ

Brief van den vrederechter F. C. Muysken te Maarssen aan den Minister van Justitie, 26 Sept. 1836.

Justitie. 29 Sept. 1836, no. 12 geheim.

Den Hoogedelgeboren Gestrengen Heer Mr. C. F. van Maanen te 's Gravenhage.

Vertrouwelijk. Noordheide, 26 Sept. 1836.

Hoogedelgeboren Gestrenge Heer!

Ik begreep het UExel. nu reeds te moeten berigten, daar ik UExel. vooral wensch te onderhouden over het voorgevallene in de Maartensdijk op gisteren, Zondag 25 l.l., waarbij de rust bijna gestoord werd en ik mij grof beledigt vind. Ik had de eer UExel. vroeger te melden, dat men mij scheen gepolst te hebben wegens het houden van vergadering te Westbroek, en op mijn geheel niet voldoende antwoord was al mijn attentie op die plaats gevestigd.

Dan, gisteren circa $\frac{1}{2}$ 4 uur op de middag kreeg ik op 't onverwagts berigt, dat in de Maartensdijk bij den landman Van Voorst, een uur van mij verwijderd, eene grote vergadering bijeenkwam. Hier reed ik snel naartoe en zag voor zijne werf op den weg een grote hoop volk staan van het onrustige, dat ik vroeger UExel. melde, de Maartensdijk in groot getal bewoonde. Indachtig de aanschrijving van Mijnheer den Procureur Generaal, 1 Aug. l.l., om mij in verband te stellen met het Plaatselijk bestuur, wilde ik mij bij den Heer Burgemeester begeven, welks plaats enige minuten verder lag. Dan, de Veldwachter mij ziende, verhaalde, dat de vergadering nu pas was begonnen, dat de Heer Burgemeester weinige oogenblikken tevoren bij het aangaan der vergadering hun tevergeefs vermaand had die niet te houden, en dat het volk op den weg zeer woelig was; waarbij ik mij toen begaf, hun tot rust vermanende en belovende dat ik zoude trachten de vergadering te doen eindigen. Dit stelde hun tevreden, schoon vele onder hun, die anders meerder met den drank dan den godsdienst op hadden, nu veel ijver voor dezelve betoonde, vooral daar het reeds onder de namiddagpreek begonnen was, gaande de kerk toen juist uit.

Bij Van Voorst opgaande, vond ik de deur open, in een gang volk staan en vooral in een groot vertrek geheel opgepropt, ook nog bij een deur aan de andere zijde. In de volle kamer konde ik niet verder komen als in het deureousijn, en vond een man sprekende of biddende, die ik later vernam te zijn den berugten Brummelkamp, afgezette predikant, zo ik meen, te Hattem.ⁱⁱ Ik verzocht het bewijs van toestemming des Burgemeesters te zien, doch bekwam geen antwoord; herhaalde dit met bijvoeging, dat ik dagt dat ik hard genoeg sprak, doch zo men mij niet konde hooren, ik harder spreken zoude; waarop hij ophield met zijn rede en mij toeriep: „gij spreekt al veel te hart.” Op mijn herhaald vermanen, dat ik namens de wet en Koning het dadelijk uiteengaan der vergadering vorderde, volgde een verward geschreeuw; ik

onderscheidde het zeggen: „wij hebben de wet van onzen Koning”; andere: „doet maar als te Westbroek”; waarop aan die kant een luid gelag volgde. Ik vermoed, dat bedoeld werd, dat die zaak geen gevolg gehad heeft, en zij niet wisten, dat de Regtbank het deze week zal behandelen.

Ik bepaalde mij nu om te zeggen, dat er sommige nog wel onder hun zouden zijn, die de vergadering wilde verlaten, dat ik hun dit ernstig rade en zij zich daardoor voor vele onaangenaamheden bewaarde. 2 à 3 zag ik vertrekken; dan, het geschreeuw werd erger; men riep: „laat ons zingen”; andere: „doet de deur toe”; daar men poging toe aanwende, dat moeilijk ging, dewijl de deur zich in het vertrek opende, dat vol volk was. Ik begreep in het geval te kunnen geraken van den predikant Smith in Groningerland, die men onder de voet trachtte te dringen en tusschen een hek of deur knelde, zodat die bejaarde man een breuk uitging. Gelukkig heb ik zeer veel kracht, maakte daardoor voor mij uit enige ruimte, waardoor ik genoeg voor de deur uit verder in de kamer geraakte en tegen de aandringende zijde: „ik vrees niets; wee ieder die mij durft aan te raken, hij zal er berouw van hebben.” Mijne ferme contenance scheen enige indruk te maken; 't dringen en dreigen hield op, alleen achter mij vermeerderde het. Eene vrouw die dicht bij mij was, zeide zeer bits: „al blijf jij nog zolang, uit elkander gaan wij niet”; zij voegde erbij, de vrouw van Van Voorst te zijn. Ik riep nog eens luide, dat zo zij volhield, ik maatregelen zoude nemen, en begaf mij bij den Burgemeester, het morrende volk op den weg tot rust vermanende, hun verzekerende gevolg aan de zaak te zullen geven mits zij zich stilhielden; hierop ging enig gejuich tot mijn lof op.

Bij den Burgemeester verhaalde Zijn Ed. mij, dat er bij zijn komst maar weinig volk was en hij Brummelkamp vermaand had geen vergadering te houden, doch tevergeefs; dat Zijn Ed., veel volk nog ziende aankomen, was heengegaan; dat er niets aan te doen was en hij vreesde voor buitensporigheden van de steeds vermeerderende hoop op den weg; dat Zijn Ed. proces-verbaal zoude opmaken. Ik proponeerde ook lanciers te vragen; dit werd verworpen, wijl hij niet wist een expresse na Utrecht te krijgen, dat zij te laat zoude komen en het verbittering zoude geven. Ik wist dat dien Heer altijd confuus was en bang dat het hem betaald zoude gezet worden; dat ook zoo is, want hij is algemeen gehaat; kwam hij van zijn plaats, liep hij zelf gevaar; de expresse was een uitvlucht; hij had knecht en koetsier te huis en 6 paarden op stal.

Ik zeide hem dat mijn rijtuig bij hem ingespannen op stal stond; dat ik mijn geregtsdienaar bij Z.Ed. had doen komen; dat ik proponeerde een brief aan den Heer Gouverneur te schrijven en den geregtsdienaar zo snel mogelijk met mijn rijtuig na Utrecht konde zenden; dat zo al de vergadering afgelopen was, de lanciers nog hoog nodig zouden zijn tot in bedwang houden van het volk, dat zich op den weg verzamelde; dat zij bij Van Voorst, dat een grote boer is, gelegd konden worden, niet als straf maar onder voorwendsel van hem te beveiligen. Dit voorstel was buitengewoon naar zijn zin; zoveel mogelijk verhaalde hij namiddags, dat ik lanciers had doen komen.

Ik reed mede tot op de hoogte van mijn plaats, gaf order hard te rijden en ging in haast dineren; dat in een oogenblik gedaan zijnde, liep ik weder na de Maartensdijk, doch pas op den weg van Hilversum na Utrecht komende, kwamen mij diverse wagens vol volk en menigte voetgangers tegen, die snel reden en liepen. In de Maartensdijk vernam ik, dat de vergadering uiteengegaan was; zij hadden pas 1½ uur bijeen geweest en waren waarschijnlijk bang voor de aangroeiende volkshoop geworden, waarvan echter vele weggegaan waren, zeggende hunne messen te gaan slijpen en oude klederen aan te trekken.

Dit oogenblik schijnen zij waargenomen te hebben; het volk, dat bijeen was, heeft hun echter met steenen geworpen, schoon zij die meest achter hun aan kregen, en niemand bepaald gekwetst schijnt; een paard kreeg er eene boven het bit, daar het bloed overheen liep; het rijtuig van een grutter Horst te Utrecht, daar Brummelkamp in zat, werd vooral geworpen en geraakte bijna op hol. Brummelkamp en andere trokken hunne jassen tot boven hun hoofd. De vergadering duurt anders 4 à 5 uur en nu zo kort: daardoor had het volk geen steenen bij de hand; een mand appelen, bij Van Voorst door het volk medegenomen, werd geheel vergooid; Brummelkamp kreeg er een op het hoofd.

Gelukkig dat ik op dat moment kwam. Bij Van Voorst op den weg stond het vol volk, meestal hun werkplunje aangetrokken hebbende, zingende en schreeuwende. Ik zag duidelijk, dat het huis van Van Voorst en de andere van zijn soort gevaar liepen; bragt hun tot bedaren, zeggende, de wet zoude gehandhaafd worden, doch dat bij ongeregelde heden ik dit ook tegen hen zoude doen; zij hadden reeds gehoord, dat ik lanciers had doen komen, en riepen, dat ik hun altijd wel gehandeld en woord gehouden had; begonnen uiteen te gaan; sommige zeiden de lanciers tegemoet te gaan.

De reden van den grote invloed, die ik durf zeggen op de bevolking te hebben, is dat ik allen wel behandel, kwaad doen met ernst tegenga, en vooral, dat ik altijd ten stiptste tot in kleinigheden toe woord houde; hierdoor vooral heb ik een onbepaald vertrouwen. Ik moet UEx. lastig vallen met een lang nare[d]e om al het voorgevallene te doen kennen en te beoordeelen, of ik mij in deze moeilijke omstandigheid tot bewaring der zo wankelbare rust naar UExel. intentie gedragen heb. Ik heb alles naar waarheid gemeld en den geest der bevolking omtrent den Burgemeester en mij onbewimpeld kunnen schrijven. Bij wien UExel. hierbij den boerenstand informatiën wilde inwinnen, ik weet geen enkele, die het niet zou bevestigen; en ik mag mij, hoop ik, met UExel. goedkeuring vleien.

Heden ben ik reeds door onderscheiden dank gezegd, dat door mij de rust tot nu bewaard is, wijl men veel vreest voor een begin en niet weet wat het gevolg kan zijn, daar hier vele beroemde messesnijders wonen, en 't niet om de godsdienst te doen is, maar men onder schijn daarvoor te waken, niets zoude ontzien, daar vechtpartijen en baldadigheden hun element is.

Ik ging verder naar den Burgemeester, de komst der lanciers afwachtende, doch tevergeefs. Na 10 uur des avonds kwam de geregtsdienaar, mondeling berigtende, dat

de Heer Gouverneur op een wandeling was, eerst ten 7 uur te huis was gekomen, hem gezegd had, dat het al wat laat was om lanciers te zenden, doch hem met iemand van zijn bureau bij den Generaal De Favaugeⁱⁱⁱ zond, die hem zeide: „het is nu te laat; in geen 1½ uur kan ik manschappen te paard hebben; zeg uw Heer, als hij die aanstaande Zondag verlangt, zij tot zijn dienst zijn.”

UExel. zult beseffen mijne verbazing. Stellig had ik gevraagd voor de vergadering en zo die uiteen was, dan tot bewaring der sterk bedreigde rust. Oogenblikkelijk vertrok ik om den weg na te zien, doch 't volk was op mijn zeggen uiteengegaan en wetende dat ik van den Burgemeester terug moest komen niet wedergekomen, maar gaan slapen, denkende bij hun opstaan lanciers bij Van Voorst te zien.

In welke vreemde positie heeft mij nu de Generaal gebracht; en zo ik op den namiddag niet terug was gekomen, was 't zeker niet rustig gebleven. Konde de Generaal verantwoorden, als vernieling en doodslag had plaatsgehad? Hoe kunnen, als men niets als moreele macht heeft en aan zijn lot overgelaten wordt, Z.M. besluiten geëerbiedigd worden! Want als ik niet de eer had aan den Minister van Justitie te schrijven, dan zoude ik melden, dat ik overtuigd ben, dat boete bij vonnis niets helpt. Zij beroepen zich, dat 't voor hun betaald wordt.

Maar inkwartiering voor eigen veiligheid, niet onder schijn van straf, doet meerder af; zij verlangen die veiligheid niet en zullen daardoor nalaten zich bloot te stellen, bescherming nodig te hebben. En hier was het geval, dat het wel degelijk nodig was. Niets belette het komen; weg en weder was goed; ik heb een slecht gezicht, geheel alleen zijnde, kon op niemands geleide steunen en kwam ten 12 's nachts buiten zonder enige hinder van duisternis: 't was volle maan en zo licht als dag.

De onrustigen zouden voldaan zijn, zo er iets gevolgd was. Nu is er voor niets in te staan. Zij zien, dat bij Van Voorst alles hetzelfde is gebleven. In de week zijn zij aan 't werk, doch des Zondags zal een vonk groot onheil stichten. En wat invloed kan ik nu hebben om hun te doen bedaren? Zij begrijpen reeds, dat ik hun misleid heb. Komt er geen zichtbaar gevolg, dan zie ik geen kans om nut te doen, doch was er gevolg gegeven, dan had ik later alleen de rust kunnen bewaren.

Ik gevoel mij door den Generaal op eene onwaardige wijze behandeld en verhoop UExel. mij in dit geval zult willen protecteeren, dat het enigszins bij de bevolking bekend gerake. Daardoor zoude mijn invloed hersteld worden. Ik vleie mij, dat UExel. mijn gedrag goedkeurt, beseft dat ik voor geen gevaar ben teruggeweken, veel nut heb gedaan, en mij nu niet eene beledigende vernedering zult laten ondervinden. Gaarne volge ik de wijze, die UExel. mij zult voorschrijven, zo ik mij officieel zoude moeten adresseeren.

UExel. beseft ook, dat ik mij niet bij den Generaal kan aanmelden om assistentie tegen aanstaande Zondag, hoezeer, zo de vergadering dan bijeenkomt, zeker, en zo niet, mogelijk en van eene geringe omstandigheid afhangende, ongeregelheden kunnen gebeuren. Zoude UExel. ook goedvinden, daar de tijd apparent te kort is om vóór

Zondag eene satisfactie te krijgen die bekend raakt, den Generaal te bevelen, dat mij Zondag bijtijds 12 à 13 lanciers gezonden worden om door mij over te disponeeren en voor eene week tot beveiliging van Van Voorst bij hem in te legeren? Op die wijze is dan voor Zondag de rust gewaarborgd.

Dat 't niet onmogelijk is, dat weder eene bijeenkomst zal plaats hebben, blijkt uit hunne stijfhoofdigheid. Gisteren ochtend waren ze in Utrecht vergaard, daar zij voor 14 dagen pas gestoord zijn; zij werden weder verjaagd, sommige met gevoelige redenen, en zo verneem ik dat men nodig geoordeeld heeft maatregelen van voorzorg te nemen door gaan van patrouilles en verdubbeling der hoofdwacht; waarop Van Voorst hun alle dadelijk met zich na Maartensdijk heeft genomen. Hierdoor ontstond de vergadering onverwacht en konde ik niets vooruit vernemen. Die verplaatsing was zeer brutaal; dubbel jammer dat gij die konden volvoeren. Doordat de vergadering in Utrecht verjaagd, en korps na Maartensdijk ging, was het getal stadsbewoners zeer groot; van andere plaatsen gestadig bijkomende landlieden deden de vergadering tot het einde toe aanwassen.

Wat de geresolveerdheid van 't volk aangaat, blijkt, dat ik verneem van ooggetuige(n), dat bij mijn ingaan in het huis ik gevolgd werd door een der geresolveerdste en sterkste uit den hoop, die kort achter mij bleef en welke gevolgd werd bij 't hooren van mijn luide spreken door verscheidene andere; dat bij 't dreigen om de deur toe te maken zij 't waren, die achter mij opdrongen, niet, zooals ik dacht, de leden der vergadering; dat zij toen ik voortdrong, hunne messen half uit de schede namen om bij de eerste aantasting die ik mogt ondergaan, aan te vallen; zo ook wanneer ik maar het minste van mijn stuk geraakte of enige wenk gaf, dat ik hulp verlangde, waarop zij hoopten.

Vanhier het gejuich, toen ik door de hoop ging, 't huis verlatende. Ik verneem dat zij onder elkander gezegd hadden, dat ik mij cordaat gehouden, niet bang was, en zij alles voor mij zouden opzetten. 3 of 4 van de meest woeste, die door mij bij politie en correctioneel in gevangenis gekomen waren, voegden erbij: „hij had gelijk, wij hadden schuld en zullen tonen, dat wij er niet kwaad om zijn.”

De vergadering viel dus volstrekt in de termen, dat ze tot rustverstoring aanleiding gaf. UExel. ziet, hoe nodig het is, onder zulke woeste boel, daar zeer ligt doden hadden kunnen vallen, invloed te behouden, vooral daar het bijzijn van den Burgemeester, die met reden bij zulke voorvallen zijn huis niet verlaat, olie in 't vuur zoude zijn.

In de Revolutie liep hij al gevaar door de inwoners geplunderd te worden, doch van Prins Naratchin kreeg ik ogenblikkelijk enige Kozakken, waarmee ik in korten tijd bij hem was. Dit was in 't jaar 1813 bij zeer felle vorst en gladde weg. En nu bij 't zachtste weder om 8 uur te laat: met de Kozakken reed ik in den nacht.

Dat de geest na het uiteengaan van het volk gisteravond niet bedaard is, blijkt daaruit, dat deze nacht in twee huizen enige glazen zijn ingeworpen. UExel. vergeve mij, dat ik hoogstdeszelfs attentie zolang bezig houde, maar overwege den inhoud dezer met

het besef, dat ik, die niets ontzie om de rust te bewaren, op deze wijze nutteloos word en het voorwerp van bespotting.

Een troepje afgescheidene van Westbroek is mijn plaats voorbijgegaan, lachende en schreeuwende: „Hij kan ons niets doen; laat hem maar doen wat hij wil, wij geven er niet om.”

Aan UExel. protectie mij beveelende, bereid blijvende alles te ondernemen, wat UExel. zult nodig oordeelen, heb ik de eer met de ongeveinsde gevoelens van oprechte hoogachting te zijn,

Hoogedele Geboren Gestrenge Heer!

Hoogedelgeb. Gestrenge dienstwillige, onderdanige dienaar,

F. C. MUYSKEN

Brief van de Minister van Justitie aan F. C. Muysken te Maarssen, 29 september 1836 Justitie, 29 september 1836, nr. 12 geheim.

Aan de heer F. C. Muysken, vrederechter te Maarssen.

Ik heb uw brief van 26 september met grote belangstelling gelezen. Ik dank u voor het uitvoerige verslag dat u daarin heeft gegeven van de gebeurtenissen die afgelopen zondag in Maartensdijk hebben plaatsgevonden. Het is mij gebleken dat uw optreden bij die gelegenheid in alle opzichten heeft bijgedragen aan het doen eerbiedigen van de besluiten van Zijne Majesteit en aan het handhaven van de rust in genoemde gemeente.

Ik ben niet voldoende op de hoogte van de omstandigheden om de bezwaren en moeilijkheden te kunnen beoordelen die de Gouverneur van Utrecht en generaal De Favauge zondagavond hebben gehad bij het laten uitrukken van de door u gevraagde militaire bijstand. Generaal De Favauge heeft u echter laten weten dat, wanneer u voor aanstaande zondag opnieuw militaire bijstand nodig zou hebben, deze tot uw beschikking staat. Het lijkt mij daarom dat u, als dat nodig mocht zijn, van dit aanbod gebruik kunt maken. Wanneer de militairen aanstaande zondag daadwerkelijk verschijnen, zullen naar mijn mening alle mogelijke conclusies die men ten nadele van u zou kunnen trekken uit het feit dat er afgelopen zondag geen militaire bijstand is gekomen, vanzelf verdwijnen.

Ik kan hierover echter niet rechtstreeks overleg voeren met de Gouverneur of met generaal De Favauge. Een dergelijk rechtstreeks contact zou namelijk zeer ongebruikelijk zijn en buiten mijn bevoegdheid vallen. Ook zou het aanvragen van militairen bij een van deze autoriteiten afwijken van de normale gang van zaken.

Daarom lijkt het mij het beste u in overweging te geven om u hierover rechtstreeks in verbinding te stellen met de Gouverneur van de provincie Utrecht. Overleg met Zijne

Excellentie vervolgens welke regelingen en maatregelen voor aanstaande zondag in de gegeven omstandigheden nuttig of noodzakelijk zijn en zorg ervoor dat deze tijdig worden uitgevoerd.

De Minister van Justitie,

VAN MAANEN

ⁱ F. L. Bos (red.), *Archiefstukken betreffende de Afscheiding van 1834*, derde deel (eind 1835–oktober 1836), Kampen 1942) pp. 396-401.

ⁱⁱ Brummelkamp had die ochtend een bijeenkomst geleid bij E. Takke in Utrecht, waar ongeveer 100 mensen aanwezig waren. De politie had de bijeenkomst echter met hulp van enkele militairen beëindigd.

ⁱⁱⁱ C. A. de Favauge (1774–1858) was in 1813 luitenant-kolonel en werd in 1820 kolonel. In 1825 werd hij generaal-majoor en provinciaal commandant van Zeeland en Noord-Brabant. In 1829 was hij als zodanig in Antwerpen gestationeerd. Vanaf 1834 was hij provinciaal commandant van Utrecht. Vervolgens werd hij opperbevelhebber van het 1e Militaire Groot Commando in Utrecht. In 1840 ging hij met pensioen als luitenant-generaal.